

Doç. Dr. Aylin Ünver Noi

İstinye Üniversitesi¹

Doğu Akdeniz'de ABD, AB ve Türkiye İlişkileri Nereye?

Doğu Akdeniz'de hidrokarbon kaynaklarının tespit edildiğinden beri deniz sınırları ve Münhasır Ekonomik Bölge (Exclusive Economic Zone-EEZ) konusundaki tartışmalar özellikle birbirleri arasında siyasi problemleri olan ülkeler arasında en çok tartışılan konulardandır. Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs, Mısır, İsrail, Lübnan gibi doğu Akdeniz'de sınırı olan ülkelerin hepsi bu hidrokarbon rezervleri üzerinde hak talep etmektedirler. Doğu Akdeniz'de kıyası olan ülkelere Türkiye, İsrail ve Suriye gibi bazı ülkelerin deniz ve okyanus doğal kaynaklarının yönetimine ilişkin devletlerin hak ve sorumluluklarını belirlediği kara suları, kıta sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölgeleri tanımlayan 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (United Nations Convention on the Law of Sea-UNCLOS) UNCLOS'a taraf değilken bölge ülkelerinden sadece Mısır, Lübnan ve Kıbrıs UNCLOS'u imzalayan ülkelerdir.

1982 UNCLOS anlaşması 74. madde ve 83. Maddenin 1. fıkralarında "sahilleri bitişik veya karşı karşıya bulunan devletler arasında münhasır ekonomik bölgenin (kıta sahanlığının) sınırlanması, hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak amacıyla, Uluslararası Adalet Divanı Statüsünün

38.¹ maddesinde belirtildiği şekilde uluslararası hukuka uygun anlaşma ile yapılacaktır" der. Doğu Akdeniz'deki coğrafi özellikler bu Münhasır Ekonomik Bölge ve deniz sınırları konusunda bazı ülkeler arasında anlaşmazlıklara neden olurken bölgedeki bazı ülkelerin ikili ve üçlü antlaşmalarla MEB belirlemeleri ve bu konudaki iş birlikleri ve uluslararası şirketlere verdikleri arama ve sondaj lisansları ve bu arama faaliyetlerin başlaması ile süreç daha da karmaşık bir hale gelmiştir.

Üzerinde uzlaşmaya varılmadan GKRY'nin tarafı ilan ettiği Münhasır Ekonomik bölgesini ve diğer ülkelerle ve şirketlerle bu bölgelerde arama ve sondaj yapmak için yaptığı lisans antlaşmaları Türkiye tarafından tanınmamaktadır. Türkiye ayrıca Kıbrıs meselesi çözülmeden Kıbrıs Türklerinin haklarını ihlal eden GKRY tarafı adına yapılan sondaj ve arama faaliyetlerine karşı olduğunu açıkça ifade etmektedir. Blok 3'de GKRY'nin anlaşığı ve arama faaliyetlerinde bulunan İtalyan firması ENI'yi 2018 yılında Türk donanması tarafından durdurulmuştu. Bu durum sadece Türkiye ve GKRY konusunda değil bölgedeki İsrail ve Lübnan arasında tartışmalı blok olan 9.blok gibi üzerinde uzlaşmaya varılmamış Münhasır Ekonomik Bölge diğer ülkeler arasında da sorun çıkartmaktadır.

¹ İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

Oysa Doğu Akdeniz’de hidrokarbon rezervlerinin bulunması ile bölgede özellikle bölge ülkeleri arasında bunun iş birliğine yol açabileceği hatta bölgede barışa hizmet edeceği beklentisi oluşmuştu. Belli bölgelerdeki yeterli olmayan gaz rezervleri ve bu gaz rezervlerini daha uygun maliyetle Avrupa’ya ulaştırma projeleri ile bu yöndeki beklentiyi de artmıştı. Örneğin GKRY tarafından bulunan gazın LNG terminal için ticari olarak yeterli olması için daha fazla gaza ihtiyacı bulunmaktadır. Bu yüzden denizaltından boru hattı ile Mısır’dan GKRY’ne gaz transferi yapılması düşünülen planlar kapsamındadır. Ancak oldukça maliyetlidir. Bu kapsamda LNG terminalleri inşa etmek ve gazı gemilerle Asya ve Avrupa’ya ihraç etmek planlanan projeler arasında yer almaktadır. ²

Bu projelere kıyasla Türkiye ve İsrail arasında kurulacak bir boru hattının GKRY’ne önerilen LNG terminallerinden daha karlı olacağı Avrupa Parlamentosu’nun 2015 yılında hazırladığı raporda belirtilmiştir. Bu rapora göre, Türk-İsrail boru hattının tahmini değeri 5 milyar Dolar iken GKRY projesinin bedeli 15 milyar Dolar olarak ifade edilmiştir. Ancak bu boru hattı maliyet olarak düşük olmasında rağmen GKRY’nin kıta sahanlığından geçmek durumundadır. Rapor ayrıca Lübnan ve Suriye kıta sahanlığından böyle bir boru hattı döşenmesi konusunu da değerlendirmekte ancak orada varılan sonuçta da İsrail’in Lübnan ve Suriye ile olan gergin ilişkileri bu alternatifinde gerçekleştirilmesini pek de mümkün kılmamaktadır. ³

Bu mevcut durum alternatif arayışlarını ve fizibilite çalışmalarının dışında AB’nin Rusya’ya enerji bağımlılığını azaltma ve enerji arzını çeşitlendirmeye yönelik AB ve ABD arasında Sıvılaştırılmış Doğal Gaz (LNG) ithalatı ile ilgili atılan önemli adımlar bulunmaktadır. ABD’nin kaya gazı keşfi ile beraber LNG’de ihracatçı konumuna geçtiğini ve kendi sıvılaştırılmış kaya gazlarının yani LNG’lerinin Avrupa pazarında güçlü bir tedarikçi olma talebini hatırlatmakta fayda var. Exxon Mobil ve Qatar Petroleum’un Teksas’ daki LNG ihracat tesisini genişletmeye yönelik yaptıkları 10 milyar dolarlık yatırımı ve Doğu Akdeniz’de beraber gaz çıkartma faaliyetlerini ve yani ABD’nin Katar ile bu yöndeki iş birliklerini de bu açıdan okumakta fayda var.

Yine 2018 yılında AB ve ABD arasında ticaret savaşları mı başlıyor argümanın çıkmasına neden olan ABD’nin AB’ den gelen demir çelik ürünlerine ek vergi koyması ve AB misillemesi sonrasında 25 Temmuz 2018 tarihinde bir araya gelen AB Komisyonu Başkanı Juncker ve ABD Başkanı Trump serbest ticaret konusunda atılacak adımları konuşurken transatlantik ilişkilerini güçlendirmeye yönelik ve ABD’nin LNG ihracatçısı olarak AB’ den istediği taleplerini karşılamaya yönelik adımlar da atılmıştı. AB ülkelerinin arzu ettiği enerji arzını çeşitlendirmesine ve Rusya’ya olan enerji bağımlılığının önüne geçmeye yardımcı olacak bu adım AB ve ABD arasında enerji alanı da dahil stratejik iş birliğini güçlendirme konusunda anlaşmışlardı. Bu zamandan itibaren AB’nin ABD’den ithal ettiği LNG miktarı 270% arttı. 2 Mayıs 2019 tarihinde de ilk AB-ABD Enerji Konseyi Yüksek Düzey Forumu (EU-US Energy Council High-Level Forum) Brüksel’de gerçekleştirerek AB ve ABD enerji konusundaki işbirliğini güçlendirme çabalarını teyit ettiler. ABD’ den AB’ye yapılan LNG ihracatını arttırmak ve kapsamda konuşulan konulardı. AB hali hazırda 656 milyon Euro değerindeki LNG altyapı projelerinin ortak finansörü olup bu projelerden Yunanistan’da 5.5 bcm/y ve GKRY’de 2.5 bcm/y (116 milyon euro değerinde) kapasiteli LNG terminalleri inşasın da yer almaktadır.

Enerji konusundaki ABD ve AB iş birliği son günlerde basında yer alan hem ABD hem de AB’den gelen açıklamalarda GKRY’nin Kıbrıs adasının tümünün temsilcisi olarak kabul eden ve onun Münhasır Ekonomik Bölgesi olarak tanıdıkları alanlarda Türkiye’nin sondaj faaliyetleri yapmasını kaygı ile karşıladıkları yönündeki açıklamalar bu yönde de benzer görüş ve işbirliği içinde olduklarını göstermektedir. Ortaya çıkan bu yeni durum Annan Barış Planı’na “evet” diyen tarafın Kıbrıs Türk Kesimi olup “hayır” diyen tarafın ise Kıbrıs Rum kesimi olduğunu unuttuklarının da aslında net bir göstergesidir.

Geçtiğimiz günlerde Avrupa AB Dış İlişkiler Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini Türkiye’nin GKRY Münhasır Ekonomik Bölgesi’nde sondaj yapma niyeti konusunda endişelerini açıklamıştı. Bu girişimlerin devam etmesinde ise Kıbrıs’a tam destek vereceklerini de belirtmiştir. Sadece ABD’nin değil aynı zamanda AB’nin de kendi dış politika yaklaşımlarından uzaklaştığını bu yeni ortaya çıkan durum

Kaynak : tr.euronews.com

gözler önünde sermektedir. Bu yeni yaklaşımın yani ABD ve AB'nin Kıbrıs meselesinde çözüm arayışlarını bıraktıklarını ve sadece GKRY'yi desteklemeye yönelik bir politika benimsediklerinin bir başka örneği NATO ve AB arasında iş birliği ilerletme kapsamında gösterilen GKRY'nin 3 Mayıs'ta SHAPE karargâhında düzenlenen Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Komutanı (SACEUR) komuta devir teslim törenine AB üye devletleri ile beraber NATO'da herhangi bir statüsü bulunmayan GKRY de davet edilmesidir.

Oysaki AB kendi komşularında istikrar, barış ve refah için uzlaştırıcı rol oynayan ve kendi benzeri modelleri yaymaya çalışan bir anlayışa sahip iken bugün gelinen noktada AB'nin bu anlayıştan uzaklaştığını söylemek mümkün. AB'nin dış politika yaklaşımı da bu anlayış yani kendi benzeri bölgesel barış ve istikrarı sağlayacak projeleri destekleme yönünde olmuş ve kendisi bu projeleri oluşturma yönünde adımlar atmıştır. Ancak son

politika yaklaşımları ile AB uzlaştırıcı rolünden ve AB benzeri bölgeselciliği tercih eden yaklaşımından giderek uzaklaşan bir anlayışa doğru kaymaktadır.

Aynı şekilde Başkan Obama döneminde de enerji diplomasisi ve enerji politikası “enerji işbirliği, istikrar, güvenlik, refah için hizmet edebilir ve etmelidir” anlayışına dayanıyordu. Bu anlayış Doğu Akdeniz’de bölgesel barışa hizmet edecek “barış için boru hatlarına” yatırım yapmayı öngörüyordu. Böylece, bölgedeki ülkeleri bir araya getirmeyi İsrail, Türkiye, Mısır, Yunanistan, Kıbrıs, Lübnan ve Avrupa'nın ihtiyacı olan enerji alternatiflerinin ve çeşitliliğini oluşturmayı planlıyordu.

Doğu Akdeniz’deki ortaya çıkan bu yeni durum bölgede istikrar ve barışa katkı vermesi yönündeki beklentilerin artık bir tarafa bırakıldığı onun yerini Kıbrıs gibi donmuş çatışma (frozen conflict) olarak adlandırılan bir konunun tekrar sıcak çatışmaya dönmesine neden olabilecek adımların atıldığına tanık olmaktayız. Bu adımlardan ilki ABD

Senatörlerinden Marco Rubio ve Bob Menendez 10 Nisan 2019 tarihinde Türkiye aleyhinde bir yasa tasarısı olan Doğu Akdeniz Güvenlik ve Enerji Yasa tasarısında (Eastern Mediterranean Security and Energy Partnership Act of 2019) daha net bir şekilde görünmektedir. Bu yasa tasarısı sadece Türkiye'yi dışlayan ve Yunanistan, Kıbrıs ve İsrail arasındaki enerji ve güvenlik işbirliğini arttırmaya yönelik bir işbirliğinden fazlasını amaçlıyor. Bir taraftan Rusya'yı eleştiren ABD yönetiminin bu yasa tasarısında genelde Rusya'nın benimsemiş olduğu bir dış politika enstrümanı olan donmuş çatışmaları (frozen conflicts) kullanma bu yasa tasarısında ABD'nin bu yöntemi benimsediğini ve ABD dış politikasının bu açıdan değerlendirildiğinde Rusyalaştırılmaya çalışıldığını (Russification of US foreign policy) söylemek mümkün. Yasa tasarısında 1987 yılından beri uygulamada olan GKRY'e silah satışını yasağının kaldırılmasına ve 2.000.000 dolar tutarında askeri eğitim ve mali destek yardımları ile de güçlendirilen bu anlayış Kıbrıs'daki mevcut durumu göz ardı eden ve barış görüşmelerini yok sayan bir çaba içinde okunabilir. Yasa tasarısında yer alan bir diğer konu ise GKRY'nin NATO'nun Barış için Ortaklık (Partnership for Peace) programına katılımına açıkça destekleyerek Türkiye'nin bu konudaki vetosunu da görmezden gelmektedir.

Tüm bu gelişmelerin en ilginç ise son dönemdeki gelişmeleri kendi lehine kullanmayı başaran GKRY Devlet Başkanı Anastasiadis'in Rusya Devlet Başkanı Putin ile bir araya geldiği "Bir Yol Bir Kuşak" Forumu'nda sadık dost olarak tanımladığı Rusya'nın Kıbrıs konusunda sergilediği tutumundan dolayı teşekkür ederken aynı zamanda Rusya'nın Türkiye ile iyi ilişkilerini ve etkisini kullanarak Kıbrıs sorunun çözümü için katkıda bulunmasını istemesidir.

Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon rezervlerinin bölgede barış inşası için katalizör olarak hizmet etme şansı küresel ve bölgesel aktörlerin buna şans vermeleri ile ancak mümkün olabilir. Belki de ABD ve AB'nin uzlaştırıcı yaklaşımlarına dönmelerinin ve hem küresel hem de Doğu Akdeniz'e sınırı olan bölgedeki ülkelerin Avrupa Demir Çelik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun kuruluşu tecrübelerinden ilham alarak yeni bir yaklaşım ve oluşum ile bu sorunun üstesinden gelmeyi denemenin zamanıdır. Müttetiklerini bağımlı devlet (client state) olarak değil ortakları (partner) olarak gören daha önceki ABD yönetimleri müttetikleri

arasında uzlaşma sağlamanın Amerika'nın çıkarına olduğu düşüncesindeydi. Bu anlayışa göre uzlaşma içerisindeki güçlü müttetikleri ile ABD'nin daha güçlü olacağı inancı vardı. Ancak mevcut durumun özellikle müttetfiki Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de dışlayan son yasa tasarısının bu vizyondan yoksun olduğunu söyleyebiliriz. Bu yeni ortaya çıkan yönelimin geri çevrilmesi ile ancak bölgede istikrar ve barışın sağlanabileceği aksi takdirde bölgenin yeni çatışmalara sahne olma ihtimalinin arttığını söyleyebiliriz. Bu açıdan Türkiye'nin hem AB hem de ABD'ye bu yeni eğilimlerinden vazgeçmelerini sağlayacak ve bölgede barışa katkı yapacak çabalarına dönmelerine yönelik yönlendirmesi önem taşımaktadır.

Kaynakça

- https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf
- <https://www.channelnewsasia.com/news/business/exxonmobil-qatar-petroleum-sign-cyprus-gas-deal-870611>
- http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2014/522339/EXPO-AFET_SP%282014%29522339_EN.pdf
- <https://www.reuters.com/article/us-global-lng-golden-pass/qatar-petroleum-exxon-invest-in-10-billion-texas-lng-project-idUSKCN1PU1ZJ>
- EU-U.S. Joint Statement: Liquefied Natural Gas (LNG) imports from the U.S. continue to rise, up by 181% Brussels, 8 March 2019
- <https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2019/05/06/kibris-ve-nato-sorunun-cozumu-artik-daha-mi-yakin/>
- Joe Biden, "Remarks by Vice President Joe Biden on European Energy Security," Atlantic Council Energy and Economic Summit, November 22, 2014, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/11/22/remarks-vice-president-joe-biden-european-energy-security-atlantic-council>.
- Rusya Donmuş çatışmaları hem Gürcistan'da (2008) hem de Ukrayna'da (2014) kullanmıştı.
- https://www.rubio.senate.gov/public/_cache/files/8e95052f-83e8-4970-8528-bdd1941dccc/08177CD5B2BB6CB876E-76F2EAF5847A.eastern-med-res.pdf
- https://tr.sputniknews.com/dogu_akdeniz/201904271038881117-kibris-devlet-baskani-anastasiadis-umariz-rusya-kibris-sorununun-cozumu-icin-turkiyeye-etki-eder/
- Yaklaşık 70 yıl önce Avrupalı liderler ABD'nin desteği ile kömür ve çelik sektörlerinde gerçekleştirdikleri iş birliği ile Avrupada barışı inşa etme sürecine katkıda bulunmuşlardı. Bu seçim ile Avrupalı liderler Avrupada gelecekte çıkabilecek çatışma ve savaşların çıkma olasılığını azaltmamış aynı zamanda istikrar ve barış getirmişlerdi. 1952 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu ve daha sonra 1957 yılında Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu kurarak savaşları materyal imkânsızlaştırmışlar ve diğer alanlardaki iş birliği alanlarını da açacak ve Avrupa Birliği'ni kuracak adımı atmışlardı. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Avrupadaki nükleer güç için özel bir pazar yaratmış, nükleer enerji geliştirmiş, onu üye devletlerine dağıtmış fazlasını da üye olmayan devletlere satmıştır.